

...ÉS MOST TAVASZODIK

Míntha krepp-papírból szabták volna ki a petúniát,
és a másik ládában a muskátli sem fondorkodik.
De nekem már földet morzsolni sincs erőm, úgy leástak –
– hát így szépül a világ. Bekerítettek – és most tavaszodik.

Ardó Zsuzsanna

AZ ANGOL SZÍV REJTELMEI?¹

**Az LDELIC: Gondolatok a kultúráról, a folyékony* beszédről
és a bennszülött beszélő** fejről**

Nemrégiben Roger Bowers (1992:37) vetette fel a kulturális szótár mint műfaj égető hiányát. Egy kultúra megismeréséhez referenciaként – kulturális szótár vagy nyelv-tankönyv híján – eddig leginkább az irodalom állt rendelkezésre. Most azonban, úgy tűnik, a helyzet megváltozott. Jelen írást a közelmúltban napvilágot látott LONGMAN DICTIONARY OF ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE (LDELIC, Longman, 1992) (AZ ANGOL NYELV ÉS KULTÚRA LONGMAN SZÓTÁRA) inspirálta; a szótár, amely oda is behatol, ahová más szótárak álmukban sem jutnak el.²

Mit állít az LDELIC önmagáról?

Az angol nyelv és kultúra Longman szótára (LDELIC) képes arra, ha hihetünk a szótárról kiadott ismertetőnek, hogy feltárja „az angol Nyelv [sic!] szívének rejtelseit” (*the very heart of the English Language*) és bekukkantson „a bennszülött beszélő fejébe”.³ A határozott névelős, egyes számú főnévi alakok óvatosságra intik a figyelmes olvasót: semmi többértelműség, semmi pluralitás. Van olyan, hogy az angol nyelv, sőt a Nyelv, amelynek eljuthatunk a szívéhez. Van olyan, hogy bennszülött beszélő, sőt Bennszülött Beszélő, akinek bekukucskálhatunk a fejébe, hála a Longman kiadónak.

Ezek a nyelvészeti üzenetté átalakított biológiai metaforák azt közlik, hogy – legalábbis a Longman kiadó szerint – nyilvánvalóan (?) létezik nyelvi norma (az Angol), létezik a beszélő modellje (a Bennszülött Beszélő). De mi ez a norma, mi ez a modell? Melyik angolról és melyik bennszülött beszélőről van itt szó? Az LDELIC megközelítése ugyan diakronikus, mégis jobbra a XX. századra korlátozza anyagát (Summers,

* Értsd: fluency, azaz anyanyelvi beszéd.

** Native speaker – hagyományos fordítása „anyanyelvi beszélő”, de a native szó elsődleges jelentése a bennszülött, és e cikk kontextusában ez a jelentés releváns.

1991:8), s az angol irodalom legtöbb klasszikusa – Shakespeare-t és az angol szótárak atyját, Samuel Johnson-t is beleértve – egészen biztosan nem menne el bennszülött beszélőnek, lévén, hogy ma valószínűleg többször kellene felvilágosításért az LDELCH-hez fordulniuk, mint az angol nyelv nem bennszülött tanulóinak. És melyik kultúra? Jóllehet, az LDELCH állítása szerint a szótárban egyenlő súlyt kap az angol és az amerikai kultúra bemutatása, valójában a célközvetek százalékos megoszlása – Della Summers (1991:8) adatai szerint – egyenlőtlen: ötven százalék brit és negyven százalék amerikai. Ami tíz százalékot (!) hagy az angol nyelv egyéb változatainak, mint amilyen „*az ausztrál, az ír és az afrikai angol*” (Summers, 1991:8) – ebben a sorrendben, és nem történik említés az Indiában, Hongkongban és egyéb helyeken beszélt angolról. A tíz százalék kontra kilencven százalék arány nyilván értékítéletet sugall, azt az előfeltevést, hogy „*a brit (és mások számára az amerikai) angol felsőbbrendű, mint az angol nyelv helyi variációi*” (Greenbaum, 1990:81). Világos: bizonyos bennszülött beszélők egy hajszálnyival bennszülöttebbek, mint más bennszülöttek, nem is beszélve az angol nyelv nem bennszülött tanáraitól.

A bennszülött beszélő feje

Nos, nézzük. Úgy látszik, az ember csak a bennszülött beszélő koponyáján keresztül juthat el az angol nyelv szívéhez, bármit jelentsen is ez. Ami bizony, könnyen beláthatjuk, nem valami jó hír az angol nyelv nem bennszülött használói számára, akik közé, ne feledjük, az angoltanárok nagy többsége is tartozik.

A nehézség, úgy tűnik, abban áll, hogy mivel a nem bennszülött tanároknak – tetszik, nem tetszik – be kell érniük a saját kobakjukkal, ezért számukra teljességgel lehetetlen elérni a folyékony, anyanyelvi angol beszéd szintjét: a bennszülött beszélő koponyája híján számukra nem vezet út az angol nyelv szívéhez, vagyis a folyékony, anyanyelvi szintű beszédre sem lehetnek képesek – legalábbis implicite ez következik mindabból, amit az LDELCH ismertetője állít.⁴

Persze az LDELCH kulturális tartalmát tekintve az embernek nem is nagyon akarózik elirigyelni a bennszülött angol beszélő fejét. Ám ennek ellenére az komoly kalamajka, hogy valaki nem a megfelelő fajta fejet hordja a nyakán – s ezzel még a lehető legkevesebbet mondtuk. Ennek számos következménye van „*a bennszülött beszélő misztériuma*” (Ferguson és Kachru, 1982) szempontjából. Az egyik professzionális jellegű: a bennszülött fejet nélkülözni kénytelen tanárok nem lehetnek elsőrangúak, bármenynyire képzettek és gyakorlottak is. Ahogy vizsgálatom egyik (nem bennszülött) válaszadója fogalmazta, kifogástalan (echte bennszülött?) angolsággal, amely paradoxon önmagában mutatja a misztérium abszurditását: Bármilyen elsőrangú legyek is, csak másodrendű lehetek! (At best, I can be second best!) (Ardó, 1992.) A másik következmény gazdasági: bizonyos állások cerberusainak ez a kitétel igen kapóra jön ahhoz, hogy továbbra is kényükre-kedvükre folytathassák a nem bennszülött koponyák elleni diszkriminációt. „*Attól tartok, ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy valamennyi tanárunk bennszülött angol beszélő legyen. Diákjaink nem azért utazzák körül a fél világot, hogy utána csak egy nem bennszülött beszélő tanítsa őket (bármilyen jól beszél is az illető angolul).*” (Illés, 1991, kiem. – A. Zs.) Ám a pszichológiai következmények a legrombolóbbak. Hiszen olyan csáváról van itt szó, amelybe biológiailag kerül az ember, változtatni rajta nem lehet (hacsaknem koponyaátültetéssel), és hatása végzetes. Végzetes, hiszen úgy tűnik, genetikai deformitás, „születési hiba”, s ezt a bélyeget valamennyi magamfajta nem

bennszülött angoltanárra rásütik. E szerencsétlen páriák diákjait pedig nyilvánvalóan aligha sújthatja ennél nagyobb csapás. Hacsak...

Hacsak... mindazok közülünk, akiknek nem adatott meg a bennszülött beszélő-, sőt a Bennszülött Beszélő-fej viselésének áldása, hanyatt-homlok nem rohannak, és nem kapcsolják rá magukat – jutányos áron – a Longman szótár életmentő rendszerére. És akkor, a brit és az amerikai élet legfrissebb (és másodlagos frissességű) trivialisitásairól felvilágosulva, ha szerencsénk van, becserélhetjük saját, bizonyos tekintetben másodrendű (mivel határozottan nem bennszülött) koponyánkat bennszülött kobakra. És megnyugodhatunk abban, hogy helyes ösvényen haladunk a bennszülött beszélő folyékonyágának nirvánája felé.

A kétség leghalványabb árnyéka sem férhet hozzá, hogy a legtöbb nem bennszülött angoltanár óriási megkönnyebbüléssel, sőt elragadtatással fogja beszerezni annak a könyvnek egy példányát, amely ily sokat ígér. (Tetszik hallani a tömeg helyeslő moráját? – Igen, ez az, ez kell nekünk. Végre-valahára.)

És a szótárt csak viszik és viszik – veszik, mint a cukrot...

Sőt az LDELIC nagy valószínűséggel valamifajta szentírásstátusba kerül: ez maga az ige, a bennszülött beszélő „szava”. E remek bennszülöttpótlék könnyen kezelhető, elfér egy jókora kabátzsebben – ki ne lépünk nélküle az ajtón!⁵ Majdnem olyan, mint az igazi.

Majdnem, de mégsem egészen. Ebből a szentírásból hiányzik az állandóság. Az ELT* iparnak és a mítoszgyártó gépezetnek ez a terméke rendkívül mulékony. Valószínűleg semmi sem olyan rövid életű, mint a trivialisitás, s ez alapvetően lerövidíti az LDELIC élettartamát.

Így aztán két, meglehet, kellemetlen következménnyel is szembe kell néznünk.

Kereskedelmi megfontolások

Az első kereskedelmi jellegű, és a piacpszichológiával függ össze.

Ha egyszer már a fogyasztót hatalmába kerítette az a hamis biztonságérzet, amely az LDELIC-ből mint pszeudobennszülöttből sugárzik, az LDELIC-ből, amely a testi valójában megjelenő bennszülöttnél jóval szerényebben telepszik rá az ember íróasztalára, akkor minden esély megvan rá, hogy az illető kapva kap e biztonságérzetet növelő kiadvány minden felújított kiadásán. És ezt a jó szokását meg is tartja.

Ami azt jelenti, hogy az LDELIC-használat szenvedélyes rabjává vált nem bennszülött tanárok és diákok megbízható megapiaca jön létre. Vegyük hozzá ehhez a már így is jelentős piachoz a hazájukból elköltözött bennszülötteket, akik szeretnének bizonyosságot nyerni arról, hogy bennszülött fejük még mindig az igazi. És aztán ott van a híg angol beszélő, akinek esetenként fel kell ütnie az LDELIC-t, ha a folyékony angol beszéd iránti csillapíthatatlan szomjúságát szappanopera-jártassággal kívánja oltani.

Mindent egybevéve, van tehát egy erősen romlandó, ám végtelen fogyasztói étvágyat gerjesztő termékünk, amely folyamatosan generálja a fogyasztói szükségletet önmaga iránt, és ugyanakkor persze a kiadói bevételt is.

* ELT: English Language Teaching = angolnyelv-tanítás.

Szakmai megfontolások

Most vizsgáljuk meg e folyamat hatását a változatosság kedvéért szakmai szempontból. Ez a második, potenciálisan jóval súlyosabb veszélyekkel fenyegető aspektus.

Itt azokról az előfeltevésekről van szó, amelyek arra vonatkoznak, hogy az LDELCH-hez hasonló szótáraknak milyen szerepük lehet a tanulási folyamatokban, milyen oktatási-képzési értékkel bírnak, és kiknek a számára. De ezen túlmenően, nézetem szerint itt olyan alapfogalmakról is szó van, hogy mi az ELT, illetve hogy minek kellene lennie. És ez aztán, a maga részéről, felveti az önbecsülés, illetve az önbizalomhiány pszichológiai kérdéseit. Hogy miként szentségesül az, ami tudásnak számít; hogy miként mitologizálódik a folyékony anyanyelvi beszéd. Az angol nyelv haladó használójának – ideértve a nem bennszülött tanárokat is – a folyékony beszéddel és identitásukkal kapcsolatos bizonytalanságát, úgy tűnik, ez a szótár nem eloszlatja, hanem csak még jobban megnöveli.

Előírás

Folyékony anyanyelvi beszéd

Ha az LDELCH ismertetőfüzetének a folyékony anyanyelvi beszédre vonatkozó kitételeiből levonjuk a megfelelő logikai következtetést, akkor oda jutunk, hogy már a folyékony anyanyelvi beszéd megközelítésére irányuló törekvés is csupán száználmas kísérlet lehet a „kivülálló” részéről. A buzgó angломánok számára – akik óriási erőfeszítést fordítanak arra, hogy elsajátítsák a „folyékony beszédnek” azokat az elemeit, amelyek segítségével felkelthetik a bennszülött beszélő illúzióját – igen könnyen kiderülhet, hogy olyan, fáradságosan megszerzett (noha másodkézből kapott) ismeretanyagra támaszkodnak, amely igen hamar elavulhat, érvényét veszítheti. Ami viszont inkább eltávolítja beszédüket a bennszülött beszélőtől, semmint közelítené hozzá.

Az ELT királyi családja

Az is világos, hogy az ELT még egy újabb lépéssel távolodott el a professzionizmustól: annak tudása és tanítása, hogy mit jelenthet a *Coronation Street* („Koronázási út” – angol tévésorozat címe), sem nem nyelvészeti, sem nem pedagógiai kompetencia kérdése. De nem is a felkészültségé, a gyakorlaté vagy a képzettségé. Öröklési kérdéssé válik: azon alapul, hogy valaki beleszületik-e a folyékony beszédnek kedvező körülmények közé vagy sem. Úgy, mint a királyi családba, az ember egyszerűen beleszületik a folyékonyságba.⁶ De még ez sem elég. Benne kell maradni, lojális tagjaként kell viselkedni, megmerítvén királyi személyünket egy olyan felhalmozódó „tudásban”, amely esetleges, nyilvánvalóan szubkultúrához kötött, és egyébként nincs feltétlenül különleges értéke.

A lelkiismeretes ELT-tanár és -diák legrosszabb félelmeit látja beigazolódni. Nem csupán arról van szó, hogy a „bennszülöttszerű” folyékonyság elérése sziszifuszi küzdelemnek látszik, melynek se vége, se hossza, hanem arról, hogy ez az illékony fogalom (Rampton, 1990) és ez a (királyi) légvár a hasonlóképpen illékony bennszülött beszélőn kívül senki számára nem megközelíthető.

Királyi folyékonyság

A folyékony beszéd tehát a nem bennszülött koponyák számára nem sajátítható el, nem őrizhető meg. A folyékonyság, ebben a középkori, arisztokratikus meghatározásban, nem „tulajdonítható el”, ha úgy tetszik, a bennszülött beszélőtől. Örökre a Benn-

szülött Beszélő privilégiuma, születési előjoga marad (Phillipson, 1992; Widdowson, 1992). E „királyi folyékonyság” tartalmát csupán az LDELIC-ben szemrevételezhetjük időnként, mint a Hampton Courtot és a windsori kastélyt. Végső összegzésben, ha elfogadjuk a folyékonyságnak ezt a Longman⁷ által ajánlott meghatározását, akkor egyetlen lehetőség marad – akár tetszik, akár nem – a folyékonyságra áhító lelkiismeretes ELT-diák és a nem bennszülött tanár számára.

Ez a forгатókönyv azt jelenti, hogy a tanuló, legyen bármilyen haladó szinten is, a bennszülöttbeszélő-skalpok gyűjtéséhez hasonló stratégiákra kényszerül. Ennél még mindig jobb, ha előfizet az LDELIC kötetének (végtelen) sorozatára, amely a bennszülött fej üdvös pótlékeként ajánlja magát. És mindig lesz egy még újabb, teljesen átdolgozott kiadás, amely után ácsingózhatunk, hogy tovább olajozza folyékonyságunkat.

De valóban ez a folyékony, anyanyelvi szintű beszéd lényege?

Leírás

A paradoxon

Az LDELIC a haladó szinten lévő diákokat célozza meg; a szótár garantálja, „*hogy valamennyi meghatározás könnyen érthető*”.⁸ Nos, érdemes megfontolnunk ezzel kapcsolatban azt, hogy az előíró jelleg mennyire fér össze a munka leíró jellegével.⁹ Mivel a diákok számára készített szótárnak egyszerű, közvetlen és felhasználóbarát nyelvezetet kell használnia, ezért nyelvét ez az előíró jelleg határozza meg, s ennek így is kell lennie.

Azonban, amint a szótár nevének betűszavában szereplő C jelzi, az LDELIC egyszerűsminde a kultúra szótára is. Csakhogy a kultúra egyáltalán nem valami könnyen meghatározható, egyszerű fogalom. Épp ellenkezőleg, „*az angol nyelv két-három legbonyolultabb szavának egyike... főként azért, mert ma már számos, egymástól jól megkülönböztethető tudományos diszciplína és egymással összeegyeztethetetlen gondolkodási rendszerben használják alapvető fogalmak jelölésére*” (Williams, 1983:87). Mindazonáltal valószínűleg megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy bármi legyen is, sokoldalú jelentések és finom eltérések komplex világait képviseli.

Mármint lehetséges-e a könnyed egyszerűség előíró követelményét és a rétegezett komplexitás leíró tartalmát valaha is sikeresen összhangba hozni a nyelv szintjén? A diákok számára készült, szótárba oltott enciklopédia hogyan lehet képes arra, hogy kezelje a nyelvet, a megismerés és a kultúra rendkívül komplex kölcsönviszonyát?

Válogatási szempontok

Ám nem csupán a finom részletek tűnnek némileg problematikusnak az LDELIC-ben. Bizonyos problémák, nézetem szerint, a válogatási szempontokkal függenek össze (Summers, 1991).

Az ember eltöprenghet például azon, hogy az angol nyelvnek és kultúrának ebben a szótárában miért szerepel Szaddam Husszejn, és miért hiányzik belőle Salman Rushdie brit író, noha a „fatwa” kifejezés az ő SATANIC VERSES (SÁTÁNI VERSEK) című regényének köszönhetően lett az angol szókészlet része?

„Hampstead” bekerült az LDELIC-be, de „St. John’s Wood” nem, számos híres művész és író lakóhelye: itt működött a Beatlesről híressé vált Abbey Road lemezstúdió (amely nem szerepel az LDELIC-ben), és amelyet sok külföldi látogató (potenciális

I.DELC-vásárló!) is felkeres, és itt található természetesen a Lord's is, a krikett otthona, főhadiszállása, „*a legfontosabb krikettpálya egész Nagy-Britanniában*” (LDELIC, 1992), az angol kultúra egyik leghathatósabb szimbóluma. Sainsbury's, Waitrose, Body Shop igen – Holland and Barrett, Ikea, Cranks – nem. Fekete hétfő igen – Fekete szerda (amely megtörte a font árfolyamát) nem. Érdemes eltűnődni rajta, hogy mennyire megbízható az a válogatási szempont, amely bevonja Boulezt, Brittent és Schubertet, de Bartókot, Berget és Schönberget nem. Hogy lehet, hogy Penguin és Virago címszavak, de Longman nem?

Ha se Hegel, se Heidegger nem kerül be a szótárba, megértem; ha mindkettőjük kimarad, nem szólnék egy szót sem. De mi indokolja, hogy Hegel benne van, Heidegger viszont nincs? És vajon milyen informatív vagy pedagógiai, nyelvészeti vagy kulturális értéket képvisel az angol nyelv tanulói számára annak tudása, hogy Hegel három (!) keresztneve „Georg Wilhelm Friedrich”? Míg a népszerű brit történész, A. J. P. Taylor csupán keresztneveinek kezdőbetűivel szerepel, amit azonban csak Taylor kortárs honfitársai – akik rendszerint csak kezdőbetűivel emlegették – fognak értékelni; a nem bennszülött szótárhasználó nem érti majd e következetlenség okát. Nem lett volna-e kulturálisan helyénvaló jelezni, akármilyen röviden is, hogy a hegelianizmusnak a dolgok dialektikus látásához van köze? Vagy nem lehetett volna-e ellátni a „*dialektika*” címszóra történő keresztthivatkozással, ahol egyébként Hegel neve említésre kerül?

Az LDELIC címszavainak változatossága valóban egyedülálló és lenyűgöző. És mégis, természetesen, rengeteg olyan szó van, amelyet az ember hiába keres, ha az LDELIC alapján, mégpedig – ahogyan azt a népszerűsítő füzet ajánlja – „*a sorok között olvasva*” akar tájékozódni. Csak hogy néhányat említsünk: *DHL* és *Swiftair*, *low boy* és *canterbury*, *piros pozsgák* és *digitális szex*, *BBS*, *Mókuciszalagok* és *Kamillabotrány*.¹⁰ És eltöprenghetünk azon, hogy például ez a két utóbbi kifejezés nemrégiben mennyire elurulta az angol nyelvű média minden formáját, a bennszülött beszélők igen részletesen megtárgyalták és viccekben dolgozták fel őket. Mármost ismernie kell-e az embernek ezeket a kifejezéseket ahhoz, hogy értékelni tudja a vicceket és a kapcsolódó hivatkozásokat? Természetesen igen. Am vajon ez egyszersmind a folyékony angol anyanyelvi szintű beszéd kritériuma is egyben? Ha igen, akkor nincs szerencsénk – ezek nem szerepelnek az LDELIC által képviselt bennszülött beszélő fejében.

A magyarázatok nyelvezete valóban egyszerű és könnyen érthető. S az is igaz, hogy a Longman DELC alkotógárdája különösen képlékeny történelmi időszakban dolgozott, amikor úgyszólván mindennap a földrajzi határok felrajzolásának és újjárajzolásának lehettünk tanúi, ami rendkívül munkaigényes és keresztthivatkozásokkal terhes következményekkel járt a szótárkészítők számára, legyen a folyamat mégoly komputerizált is. Rendkívül nehéz lehetett mindezzel megbirkózni – nem csoda, ha a szócikkek időnként kevésbé informatívak, mint amilyenek lehetnének. Például: „*Moszkva a volt Szovjetunió fővárosa...*”, de arról nem történik említés, hogy Moszkva pillanatnyilag Oroszország fővárosa és a FÁK része.

Mégis, kinek az előítélete?

Az I.DELIC bonyolult, „interdiszciplináris” műfajt választott magának: részben szótár, részben enciklopédia. Ez felveti az értékelő kommentárok elvi kérdését – illetve a különböző címszavak következtelen kezelésének problémáját. Audrey Hepburn miért „*kiemelkedő szépségű színésznő*”, míg Katherine Hepburn egyszerűen csak „*egy amerikai*

színész nő”? És ki vállalta magára, hogy úgy értékeli Prágát, mint „Csehszlovákia [már el is évült, innen a »volt« feltétlenül hiányzik] fővárosát, kikötőt és ipari központot, sok gyönyörű épülettel”, és Bécsset, mint „Ausztria fővárosát, amely zenei és kulturális központként híres”?¹¹ Éles kontrasztban ezzel a két értékelő címszóval, Budapest nyilvánvalóan se nem gyönyörű, se nem híres mint zenei és kulturális központ, legalábbis a Longman szótár készítői szemében. Egyszerűen „Magyarország fővárosa és legnagyobb települése, a Duna partján” – tényszerű, földrajzi leírás, értékítélet nélkül. Az LDELIC milliós olvasóközönségének nemzedékei juthatnak az információközlésnek ebből a módjából arra a következtetésre például, hogy Bécsről és Prágáról érdekesebb többet megtudni, és meglátogatni, mint Budapestet.

Az azonos kategóriák – hasonló nagyságú és jelentőségű közép-európai fővárosok – címszavainak összehasonlítása érdekes betekintést nyújthat a szótárkészítők előítéleteibe. Magyarázható volna a dolog a szótárkészítők által használt komputerizált adatbázissal is. Csakhogy a komputerizált adatbázist a szótárkészítők választották; hogy végül is mit táplálnak be a komputerbe mint hivatkozási alapot, azt voltaképpen az határozza meg, hogy ők miként vélekednek az angol kultúráról. Ha vélekedésük elfogadható, akkor az LDELIC a maga részéről azt tükrözi, hogy az „angol kultúra” miként tekinti ezeket a városokat, a hozzájuk tartozó kultúrák „szívét” és implicite az ott élő embereket is. De bárhogyan álljon is a dolog, a következtelenség és a diszkrimináció problémája fennmarad, és az ebből következő kérdés nyilvánvaló: kinek az értékítéleteit fogják a szótár használói potenciálisan asszimilálni és terjeszteni a bennszülött folyékony elsajátítására irányuló fáradhatatlan törekvések közepette? Melyek lesznek vajon a széles körben használt „angol előítéletek bibliájának” hosszú távú implikációi, minden kiegyensúlyozás és kontextus nélkül?

Ahelyett azonban, hogy az angolok miként látnak másokat, nézzük most meg, hogy miként látják önmagukat az LDELIC tükrében. Az ulsteri unionisták terminust az ember megtalálja a szótárban, de az ellenügy képviselőit, amely olyannyira prominens Írországból és releváns az angol kultúra számára: az ír nacionalistákat nem. A „Falls Road” szerepel mint katolikus környék, de nem kellene-e ennek a politikai jelentését – tudniillik, hogy a Falls Road az ír nacionalizmus melegágya Észak-Írországból – is említeni a szótár használói számára, hogy helyesen értelmezhető a címszó? Ugyanígy, a „Shankhill Road” címszónál sem történik említés a szimbolikus tartalomról: hogy ez a protestánsok, a munkásosztály fészke. Az angol kultúra e két jelentős területére vonatkozó címszavak úgyszólván szó szerint megegyeznek, mintha csak a lehetséges bírálatnak akarnák elejét venni. Úgyszólván szó szerint... kivéve, hogy a katolicizmus említésre kerül, a protestantizmus nem, s arról sem esik szó, hogy az utóbbi munkások lakta környék. A kérdés mármint: hogyan lehetséges ezeknek az angol kultúrára vonatkozó címszavaknak bármiféle értelmes interpretálása ennyire véletlenszerűen hiányos információk alapján? Az „olvasás a sorok között” vajon nem az ilyen információdarabok közötti kölcsönviszony felderítése? Bármiféle szintű megértés nem az agyban elszigetelten tárolt információk egymásra vonatkoztatása? Ezeket a tételeket feltétlenül egymásra, illetve a hozzájuk tartozó paradigmákra kellett volna vonatkoztatni (unionisták és nacionalisták, UDA, UVF és UFF).*

Az ulsteri unionizmus Észak-Írországhoz kapcsolt kontextusban definiált, de nincs

* UDA – Ulster Defence Association; UVF – Ulster Volunteer Force; UFF – Ulster Freedom Fighters: az IRA-val szemben álló, törvényen kívüli, félkatonai szervezetek.

ennek megfelelő szócikk a nacionalizmusról vagy az ír nacionalizmusról Észak-Írországgal és a katolikus közösséggel kapcsolatban. A „*nacionalizmus*” és „*nacionalista*” címszavak felsorolják a walesi, skót, baszk és kínai nacionalizmust, de súlyosan hallgatnak az ír nacionalizmusról. Vajon ez nem tekinthető a brit kultúra enyhe fertőtlenítésének, amely kultúrában, ha valaki véletlenül ott hagy egy csomagot a metróban, akkor ahhoz nagy valószínűséggel a biztonsági rendőrökön kívül senki nem mer hozzányúl, mert a csomag nacionalista bombát rejthet magában?

Hogy képesek legyünk egy kultúra sorai között olvasni, ehhez nem elég tudnunk, hogy ki Maradona, Madonna és a Madonna. Amikor annak kell utánanéznünk, hogy kik ezek a kulturáliskultusz-figurák, akkor attól bizonyára nem leszünk inkább részei az adott kultúrának. És voltaképpen, ha olyasminek kell utánanéznünk a szótárban, ami a célközösség számára magától értetődő, ez csak a szótárhasználó elidegenedtségérzését erősítheti meg. A szótár segítségével történő szövegdekódolás folyamata azt az érzést keltheti, hogy az ember kívülállóként viszonyul ahhoz a kultúrához, amelyben ezek a címszavak fontos jelentést hordoznak. És még ha megértjük is a jelentést önmagában, ez még korántsem jelenti a dekódolási folyamat végét. Hogy a voltaképeni üzenethez is hozzáférjünk, ehhez arra is nyilvánvalóan képesnek kell lennünk, hogy értékeljük, milyen értékelési tartomány kapcsolódik hozzájuk – például helyeslő vagy rosszalló?

Véggövetkeztetés

A jelen írásban előadott aggályok fenntartása mellett is az LDELIC kétségkívül igen érdekes olvasmány, és jóval többször magával ragadó, mint irritáló. Amikor legjobb formáját nyújtja, akkor a kortárs népszerű szimbólumok, mitológiák és, igen, trivialisítások és mulandóságok szórakoztató enciklopédiája.

Előítélet és trivialisztár

Nézetem szerint mindjárt elsőre ezt a célt kellett volna kitűznie maga elé, ahelyett, hogy megpróbáljon valami olyasmi lenni, ami nem tud, és olyan minőségeket tulajdonítani magának, amelyek elméletileg olyannyira megkérdőjelezhetőek. Egyszerűen annak kellene árulni, ami, és amiben a legjobb. Így is kellene piacra dobni és hirdetni, például, mint „Az angol népszerű kultúra enciklopédiája”. Vagy: „Nélkülözhetetlen trivialisztár az ELT számára”. Vagy még inkább: „Az anglocentrizmus Longman szótára”!? Közelebb lehetne a valósághoz, kezelhetőbb méretű és könnyebben felfrissíthető. (És talán jobban eladható?)

Egy ilyen termék nemhogy csökkentené, de éppenséggel növelné kiadója tekintélyét. Ez különösképpen igaz, ha tekintetbe vesszük, hogy a szótár „szíve mélyén” lakozó ötlet valóban újszerű, fantáziadús és meglehetősen vakmerő.

Az eredeti ötlet valójában annyira kiváló és annyira kézenfekvő, hogy az ember nem is igen érti, miért nem próbálkoztak már meg ezzel korábban is – más kiadók hasonló kiadványaira bizton számíthatunk. A Longman céget tehát elismerés illeti a bátor ötletért, azért, hogy felkavarta az ELT egyébként csendes szunnyadó állóvizét, azért, hogy felismert egy szükségletet, és vállalta a kockázatot, hogy megpróbálja kielégíteni azt.

Mindazonáltal, a fentebb előadott igen fontos elméleti és gyakorlati problémák továbbra is fennállnak, s talán komoly megfontolást igényelnének a második kiadás szempontjából, ami nyilvánvalóan már készül. Miért kell egy kiváló ötletet aránytala-

nul felfújni és hamis cégér alatt árulni? Miért ingadozik a színvonal, és mi az oka a következetlenségeknek? A nőkből álló képszerkesztőcsoport képanyagában miért dominálnak olyan erősen a férfiak? És így tovább... De ami a legfontosabb: miért nem kíméltek meg bennünket a bennszülött beszélő fejének és az angol nyelv szívének ideológiájától a szótár népszerűsítésének forgatagában? Erre lehet a rövid válasz az, hogy Longman valóban tudja, miként hatolhat el olyan olvasóközönséghez, amelyről más szótárak csak álmodoznak: úgy, hogy kihasználja az önbizalomhiányból és elméleti többértelműségből fakadó (tév)képzeteket.

A kimerítő választ viszont a jelen írásban érintett kérdéskörök, nevezetesen az anyanyelvi folyékonyosság, a kultúra és a bennszülött beszélő mivolt, komplex kölcsönviszonyának körütekintő nyilvános vitája hozhatja meg.

Jegyzetek

Szeretném kifejezni köszönetemet az Institute of Education, University of London Kutatócsoportjának és H. G. Widdowsonnak az írásomban érintett témákkal kapcsolatos eszmecsereért. Úgyszintén hálás vagyok a LONGMAN DICTIONARY OF ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE kiadójának, Adam Gadsbynek, aki igen készségesen segített az LDELIC-re vonatkozó kérdéseim megválaszolásában.

1. Utalás az ANGOL NYELV ÉS KULTÚRA SZÓTÁRÁ-RÓL (DICTIONARY OF ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE) kiadott Longman ismertetőfüzet megfogalmazására.

2. Szerzői allúzió a LONGMAN SZÓTÁR címszavai között is megtalálható holland Heineken sörgyártó cég hirdetésének szövegére: „Heineken. A sör, amely azokat a zsigereket is átjárja, amelyeket más sörök képtelenek megérinteni.” (LDELIC, 1992. 613. o.)

3. L. 1.

4. Az LDELIC azt állítja magáról, hogy „a haladó szintre eljutott diákok számára átfogó magyarázatát nyújtja mindazoknak a kulturális allúzióknak és kapcsolódó jelentéstartalmaknak, amelyek szükségesek a folyékony angol beszéd elsajátításához” (LDELIC ismertetőfüzet). Ebből az állításból pedig az következik, hogy a folyékony beszéd szintjére nem érhetünk el a célnyelv teljes, átfogó megértése és ismerete – sőt talán eleven illúziójának felkeltése – nélkül.

5. Utalás az American Express hitelkártya jel-

mondatára, amely szintén bekerült az LDELIC-be.

6. A brit közvélemény sajátos, szeret-nem szeret viszonya a királyi családhoz engem némileg az ELT bennszülött (jelesül brit) és nem bennszülött tanárai közötti viszony minőségére emlékeztet. Ezzel a kérdéssel részletesebben egy másik írásomban foglalkozom.

7. L. 1.

8. L. 1.

9. Szóbeli közlés: Ez a kérdéskör a Londoni Egyetem Oktatási Intézete kutatócsoportjának megbeszélésén hangsúlyosan felmerült.

10. Azoknak az olvasóknak a kedvéért, akik néhány lépéssel közelebb akarnak jutni a „folyékonyasághoz”, íme a kifejezések magyarázata:

DHL és Swiftair: expressz postai szolgáltatók, főként üzleti célokból, tengerentúli csomagküldésre használják őket. A DHL a legnagyobb nemzetközi magán csomagküldő társaság, és általában másnapra házhoz szállítja a küldeményt; a Swiftair a Brit Királyi Posta része;

low boy és canterbury: bútorok – fiókos asztalka és kotta-, újságszekrény;

apple cheeks (piros pozsgák): a *The Sunday Times* szerint Soros Györgynek (a magyar származású amerikai üzletembernek) van pirospozsgás arca;

digital sex: a brit állami egészségügyi szervezet (NHS) felvilágosító kiadványa szerint ez az új-

jakkal vagy lábujjakkal gyakorolt szex egyik formája, amely hozzájárulhat az AIDS terjedéséhez;

BBS: Bulletin Board System – komputerezált adatbázisrendszer, amelyről és amelyre üzenetek és adatok hívhatók le, illetve küldhetők modemen keresztül;

Squidgy tapes (Mókuci szalagok): Diana walesi hercegnő és állítólagos közeli férliismerőse

között lefolytatott intim telefonbeszélgetés állítólagos felvétele, amelyen az illető férfi mőkucinak nevezi Dianát;

Camillagate: Károly walesi herceg és állítólagos közeli nőismerőse, Camilla között lefolytatott intim telefonbeszélgetés állítólagos felvétele.

11. Kiemelések és zárójeles kiemelések tőlem. – A. Zs.

Irodalom

- Ardó, Zs. 1992. PROFESSIONAL STATUS AND THE STATUS OF THE PROFESSION. Kézirat.
- Bowers, R. 1992. MEMORIES, METAPHORS, MAXIMS, AND MYTHS: LANGUAGE LEARNING AND CULTURAL AWARENESS. *ELT Journal*, 46/1. 29–38. o.
- Ferguson, C. 1982. FOREWORD és Kachru, B.: MEANING IN DEVIATION: TOWARD UNDERSTANDING NON-NATIVE ENGLISH TEXTS. In: THE OTHER TONGUE: ENGLISH ACROSS CULTURES. (Ed. B. Kachru.) Oxford, Pergamon.
- Greenbaum, S. 1990. STANDARD ENGLISH AND THE INTERNATIONAL CORPUS OF ENGLISH. *World Englishes*, 9/1. 79–83. o.
- Illés, É. 1991. CORRESPONDENCE. *ELT Journal*, 45/1. 87. o.
- Longman ELT, LONGMAN CORPUS NETWORK. Tájékoztató szöveg.
- Longman Dictionaries. 1992. LONGMAN DICTIONARY OF ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE. Tájékoztató szöveg.
- Phillipson, R. 1992. ELT: THE NATIVE SPEAKER'S BURDEN? *ELT Journal*, 46/1. 12–19. o.
- Rampton, M. B. H. 1990. DISPLACING THE „NATIVE SPEAKER”: EXPERTISE, AFFILIATION, AND INHERITANCE. *ELT Journal*, 44/2. 97–101. o.
- Summers, D. 1991. LONGMAN/LANCASTER ENGLISH LANGUAGE CORPUS: CRITERIA AND DESIGN. Longman. Kézirat.
- Widdowson, H. G. 1992. ELT AND EL TEACHERS: MATTERS ARISING. *ELT Journal*, 46/4. 333–338. o.
- Williams, R. 1983. Keywords, Flamingo.